

ZENEI LEXIKON: A „VERBUNKOS”¹

Verbunkos-tánc (toborzó) a XIX. század elején [[PolgárPortál](#)]

[Magyar verbunk - Vasas Budapest – YouTube \(6:23\)](#)

Szigeti Károly-Vavrincez Béla-Rossa László: Magyar verbunk.

Szigeti Károly 1961-től volt a Vasas tánckarának vezetője. Ezt a művet - amely a magyar néptáncművészet egyik klasszikus remekének számít - még 1962-ben, a szolnoki fesztivál életre hívása előtt 2 évvel alkotta. Előadja: Vasas Művészegyüttes Tánckara, Budapest. XXI. Szolnoki Néptáncfesztivál (2011)

A „verbunkos” szó a toborzást jelentő német „Werbung” szóból honosodott meg a magyar nyelvben. Első jelentésében a toborzó táncokat kísérő *hangszeres magyar tánczenére* alkalmazza a zenetudomány. Tágabb értelemben a verbunkos szó egy egész magyar zenetörténelmi korszak uralkodó zenei áramlata, mely a toborzó táncok zenéjéből fejlődött ki és az 1780-as évektől kezdődően az 1830-as évekig a magyar romantikus műzene legjellegzetesebb *stílusirányzata* volt. A verbunkos jelentéskörének a kialakulása hosszú történelmi fejlődés eredménye.

A Habsburg-birodalom területén 1715-ben állították fel az állandó hadsereget, melynek létszámát az 1868-as általános hadkötelezettség bevezetéséig Magyarországon is önkéntesek toborzásával – verbuválásával – biztosították. A katonacsábítás színhelye rendszerint a falusi kocsmá volt. A toborzást irányító káplár és katonái tüzes muzsikával, daliás tánccal idézték fel ilyenkor a katonaélet szépségeit. Első közismert dallampéldánk, melynek

eredete a kuruc korig nyúlik vissza, híven őrzi a verbuváló katona kissé hetyke, hősies hanghordozását.

[Kecskemét is kiállítja nyalka verbunkját... – YouTube \(0:18\)](#)

© 1988 HUNGAROTON RECORDS

A leverett kuruc szabadságharc után a „*Nyolc esztendő nem a világ*” és hasonló szövegfordulatok elhíttetése ideig-óráig is csak úgy sikerülhetett, ha a császári toborzók *magyarul* szóltak a hallgatóságához, s ha az általuk előadott zenét is, táncot is a magukénak – magyarnak – érezhették az egybegyűltek. Magát a verbuváló táncot általában nem énekelt dallam, hanem szóló hegedűs, vagy kis létszámú cigányzenekar játéka kísérte. A tánc kíséret zenei anyaga többnyire a nép által is jól ismert dalok cifrázott, hangszeres változata volt. Ez a gyakorlat a XVIII. század folyamán egy egyre csiszolódó, új elemekkel bővülő, idegen hatásokat is felszívó gazdag hangszeres stílus kialakulásához vezetett, amelyben azonban a magyar népzene ihlető hatása mindvégig döntő maradt.

Már a XVIII. század vége felé kétfelé ágazik a verbunkos zene útja. Egyik ága megmarad a nép körében, s *férfitáncokat kísérő hangszeres zeneként* falusi zenekarok játékában ma is az élő néphagyomány szerves része. Kallós Zoltán gyűjtőútján a gyimesi csángók között talált rá a következő szép példára:

[Gyimesközéplek - Setétpataki verbunk - gyimesi csángó táncdialektus ... \(1:14\)](#)

[Gyimesközéplek - Setétpataki verbunk - gyimesi csángó táncdialektus ... \(1:08\)](#)

Archív felvételek az MTA Zenetudományi Intézet On-line adatbázisából

Tánc típus: lassú legényes

Táncaltípus: erdélyi verbunk

Táncdialektus: gyimesi csángó Megye: Csík

Gyűjtő(k): **Kallós Zoltán**; Németh Ildikó; Pálfy Gyula; Pávai István; Zsuráfszki Zoltán Előadók: Blága Huna; Blága Károly "Kicsi Kóta"; Tankó György

A gyűjtés ideje: 1980.08.02

A Filmtár Adatbázis a Néptánc Archívum 16 mm-es filmeket tartalmazó Filmtárából ad közre 255 táncot. A minta kiválasztását kettős szempont vezette: adjon reprezentatív képet a magyar tánc típusokról és -dialektusokról, egyben forrásanyagként legyen használható a tánc kutatásban és táncoktatásban. A filmrészletek – a felvételek szabta lehetőségek szerint – teljes táncfolyamatokat mutatnak be.

A verbunkos zene másik ága az önálló magyar műzenei stílus kialakulásának legfontosabb műfaji előzménye lett. Ezen az úton a legdöntőbb lépést az

---

¹ A Magyar Rádió Zenei Népművelési Rovata megrendelésére készült műsor Papp Márta

jelenthette, hogy az eredetileg toborzásokat kísérő jellegzetes tánczenét a híresebb cigányzenekarok – *a toborzás alkalmától függetlenül* – a városokban is megszólaltatták. Az új *tánczene* hamarosan rendkívül népszerűvé vált, és a XVIII.–XIX. század fordulóján már országszerte a magyarság legfőbb nemzeti táncát ünneplik benne. A tánc típus neve kezdetben nem is „verbunkos” volt, mely valószínűleg az első külföldi leírások alapján vált később általánossá, hanem röviden csak „magyar”. „Midőn ilyest akarunk a zenész által játszani, így mondjuk: Húzz magyart!” – olvashatjuk egy korabeli leírásban.

A nemzeti tánczene stiláris eszközeinek gazdagodásához, a kezdeti eredmények gyors elterjedéséhez kedvező társadalmi háttérrel jelentettek a XVIII. század végének, XIX. század elejének Habsburg-ellenes magyar nemesi megmozdulásai, a felvilágosodás gondolkörének nemzeti függetlenséget, polgári haladást hirdető eszméi. Ebben a társadalmi környezetben, mint a magyar nemzeti érzés zenei kifejezője, Sárosi Bálint találó hasonlatával élve a verbunkos olyan fontos szerepet töltött be a magyar művelődéstörténetben, mint a nyelvújítás a magyar irodalomban.

Az 1800-as évek elején megjelennek a verbunkos immár európai figyelmet érdemlő virtuózai, első igazán jelentős zeneszerzői. Bihari János, Lavotta János, Csermák Antal kiváló hegedűsök, s mindhárman egyben jelentős nyelv- és formaújító zeneszerzők is. Műveik csakhamar túllépnek az alkalmi tánckompozíciók igényein, s elmondhatjuk, hogy az ő munkásságukkal kezdődik a *magyar zenei romantika* korszaka. Lavotta és Csermák már nyugatias mintázású programzenét, több tételes kamarazeneműveket komponál a verbunkos zene anyagából.

„*Az intézett veszedelem vagy a haza szeretete*” című művével Csermák még a zenei „haditudósító” szerepét is vállalja, amikor az 1809-es Napóleon elleni győri magyar nemesi felkelés emlékére több tételes kompozíciót ír.

[Csermák Antal - Verbunkos, A-dúr Csárdás rapszódia – YouTube \(1:09\)](#)

Lakatos Sándor és cigányzenekara, Hungaroton felvétel

Bihari János, a legendás cigányhegedűs, a verbunkos zene néphez közelebb álló stílusában alkotott maradandó értékű kompozíciókat. Számos művéről ma már kimutatta a zenetudomány, hogy zenei anyagában korabeli népdalok

hangszeres változatára ismerhetünk. Bihari egyik leggyakrabban játszott darabja, a „Bercsényi nótája” szintén ilyen mű, „Hej de nagyon régen volt, de soká lesz” szövegkezdettel dallama ma is közkedvelt. – A Bercsényi nótájával kapcsolatban még egy fontos mozzanatra fel kell figyelni. A címadás nem véletlen: Bihari művészetének egyik legnagyobb jelentősége épp az a magyar zene történetében, hogy a verbunkos új műzenei stílusát más műveiben is tudatosan kötötte össze a *kuruc korszak* emlékeivel, zenei tradícióival. Ily módon, mint egyik méltatója, Major Ervin megállapítja: „A verbunkos zene az ő keze alatt válik igazán reprezentáns nemzeti muzsikává, ... Az ő dallamaiban üti meg a nagyvonalú pátosznak, hősi lírának azt a magával ragadó ittasult hangját, amely a 19. sz. magyar romantikus zenéjének mindvégig alaphangja és eszményképe maradt.”

[Magyar tánc – YouTube \(2:42\)](#)

Bihari János: Magyar tánc
Magyar Állami Népi Együttes Zenekara
Released on: 1965-03-28

A verbunkos zene különleges új színeire Nyugat-Európa is igen korán, már a XVIII. század folyamán felfigyelt. Haydn, Mozart műveiben a magyaros témák, más kelet-európai témák szomszédságában kezdetben még a különlegeset, az egzotikumot képviselik.

[W.A.Mozart: Versenymű hegedűre és zenekarra, A-dúr KV 219 III. Rondeau. Tempo di Menuetto \(8:52\)](#)

Magyar Állami Hangversenyzenekar, vezényel: Lehel György. A szólista: Kovács Dénes
A magyaros epizód-téma a 3:30 percnél jelenik meg.
Hungaroton felvétel.

Beethoven III. szimfóniájának zárótételében a g-moll verbunkos epizód már több mint egzotikum. Ahogy Ujfalussy József kimutatta,² Beethoven műveiben a pontozott táncinduló verbunkos ága a forradalmi-hősi francia indulók rokonsági köréhez kapcsolódik, s ezzel a magyaros karakter egyszersmind a hősiesség zenei szimbólumává válik.

Beethoven - Symphony n°3 "Eroica" - Vienna / Furtwängler 1944 (52:03)

A verbunkos epizód a 43:35 pertől hallható

A verbunkos történetében fontos állomásként tartunk számon egy 1823-1832 között napvilágot látott korabeli kiadványt, mely Ruzitska Ignác veszprémi karnagy szerkesztésében 15 kötetben jelentette meg a klasszikus verbunkos stílus legérettebb darabjait³. A kiadvány megjelenésének éveiben a falusi gyakorlattól elszakadó csiszolt, városi ízléshez alkalmazkodó verbunkos, jól felismerhető, könnyen eltanulható stiláris jegyeivel már *egységes magyar műzenei stílus* létrejöttéről tanúskodik. A sorozat egyik legszebb darabja Ruzitska Ignác „Búcsúzó és Friss Magyar” című kompozíciója.

Az idézett mű, a régi magyar zenei emlékek régies, egyházi hangnemeit felváltó modern dúr-moll melodikájával, bécsi klasszikus arányok szerint tagolt szimmetrikus dallamíveivel, magyaros zenei jegyeivel – jellegzetes pontozott ritmikájával, gyakori szinkópáival, bokázó ritmusaival, a lassú és a „friss” tempójú szakaszok elkülönülésével – a klasszikus verbunkos stílus egyik iskolapéldája lehetne.

Ruzitska Ignác: **Búcsúzó és Friss magyar (3:55)**

Búcsúzó és Friss magyar · Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekara, Komor
Vilmos vezényletével

Musica Hungarica © 1965 HUNGAROTON RECORDS LTD.

A verbunkosnak ez az 1820-as, 1830-as évekre kialakult zenei nyelve, magyarsága mellett tehát már volt annyira európai is, hogy a XIX. század folyamán Erkel Ferenc, Mosonyi Mihály, Liszt Ferenc munkásságában, a XX. század elején egészen Bartók és Kodály nemzedékéig az európai rangra számot tartó magyar műzene egyik legfontosabb alapanyaga lehetett.

---

² Ujfalussy József: Hogyan kerülnek a magyarok Beethoven III. szimfóniájának utolsó tételébe? (Magyar Zene 1960)

³ Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből (15 kötet, 1823-1832)

A verbunkos stiláris jegyeinek kialakításában kezdettől fogva jelentős szerepet játszottak a verbunkos legfőbb hazai terjesztői, a *magyarországi cigányzenekarok*. A dallam gazdag cifrázásának, s vele a rögtönzőkedv szabad kiélésének a lehetősége, a szélsőséges tempóváltások és fokozások a cigányzenekarok verbunkos előadását csodálatosan színes, bódítóan érzéki hangzó anyaggá változtatták. Valószínűleg ez az előadásról-előadásra módosuló, állandóan csiszolódó előadási gyakorlat hozta létre a verbunkos korszak legbecsesebb emlékét, a *Rákóczi-indulót* is.

Befejezésként idézzük fel Liszt Ferenc egyik Rákóczi induló feldolgozását, a 15. Magyar rapszódíát, mely nem csak az induló, hanem a korabeli Bihari János nagyságrendű cigányzenészek lenyűgöző játéktílusának is egyik legszebb, Liszt Ferenc nagyságrendű foglalata.

Liszt - Hungarian Rhapsody No. 15 "Rákóczi March" (Audio+Sheet) [Cziffra György]

(4:46)

Dohnányi, Bartók, A. Fischer, L. Kentner, Cziffra play Liszt

© 2011 HUNGAROTON RECORDS LTD.

A YouTube számára engedélyezte: Hungaroton

*Szabolcsi Bence-díjas zenetörténész. Tudományos kutatóként, szerkesztőként, az OSZK Zeneműtára volt vezetőjeként zenei kiállítások forgatókönyvírója, Haydn, Erkel, Liszt és kortársai művészetének kutatója. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.